

Критика і бібліографія

Анатолій ТИБІНЬ

**НОБЕЛЕЛОГІЯ
ЯК ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАДИГМИ
ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ**

Викладання в Україні дисциплін, які становлять блок «економічна теорія», переживає складний етап своєї трансформації. Відійшла в минуле радянська політекономія, побудована на догматичному сприйнятті «Капіталу» К. Маркса та численних ідеологічних постулатах марксизму-ленінізму. На рубежі ХХ–ХХІ століть вітчизняна економічна наука взяла на озброєння неокласичні методи аналізу, що охопили світову університетську науку та освіту. Водночас динамічність глобалізаційних трансформацій в економіці, складність та суперечливість економічних процесів останніх десятиліть, неможливість їх пояснення за допомогою ортодоксальних методів аналізу привертають дедалі більше уваги вчених до методології економічної науки, яка дає змогу раціонально пояснити формування об'єктивних знань щодо реальної дійсності.

У жовтні 2009 р. в Києві відбулася наукова конференція «Методологічні проблеми економічної науки». Докорінні якісні зміни у принципах функціонування економічних систем у постсоціалістичних країнах спонукають науковців та викладачів ВНЗ вдосконалювати методологічні підходи в дослідженнях та викладанні. Були прийняті виважені рекомендації. Зокрема, зазначено, що проблеми реальної економіки розширюють горизонти теоретичного пошуку, стимулюють появу шкіл, течій, галузей економічної науки. Економічне буття потребує нових знань, без яких воно неспроможне вийти на нові орбіти свого розвитку, а економічні кризи часто є найпотужнішим

© Анатолій Тибінь, 2009.

Тибінь Анатолій, канд. екон. наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

джерелом прогресу науки як фактора економічного зростання. За цих умов використання теоретичних досягнень лауреатів премії ім. А. Нобеля в процесі розробки теоретичних моделей стабілізації національної економіки потребує їх критичного осмислення в інтересах розвитку методології економічних досліджень. Для аспірантів і студентів магістратури варто організувати спецкурс із цих питань.

Я згадав про зазначену наукову конференцію, коли знайомився з монографією доктора економічних наук М. Довбенка «Криза економіки – не криза науки»¹ – настільки співзвучними виявилися порушені актуальні наукові проблеми. Більше того, немов продовженням колегіальних рекомендацій були його думки та пропозиції для викладачів. Але перш ніж висловитися щодо них, не можу не відзначити новаторського характеру цього видання. Слід визнати, що воно суттєво відрізняється від надрукованих в Україні аналогів. По-перше, аргументовано розкриті особливості розвитку суспільства на межі II–III тисячоліть. По-друге, неординарно продемонстроване фундаментальне розуміння появи кризових явищ у науковому пізнанні світу. При цьому доволі логічною є демонстрація розширювального кола накопичення знань. По-третє, на основі глибокого аналізу масиву монографій і новаторських статей нобелівських лауреатів показано проблемне поле сучасної економічної науки. Викладено, як у ній упродовж кількох останніх десятиліть (незважаючи на постійну зміну одних її досягнень іншими та наявні обґрунтовані розбіжності між науковцями з багатьох ключових питань) відбувався кардинальний поступ теоретичної трансформації. Усе це подано в динаміці, тому читати цікаво, захопливо.

Водночас до більших роздумів мене спонукала та частина рецензованої монографії, яка стосується проблем вищої економічної освіти. Хіба можна не погодитися з М. Довбенком у тому, що «зміст освіти, вищої – зокрема, не встигає за швидко змінюваними технологіями, потребами інтелектуального забезпечення нової стратегії розвитку суспільства на основі динамічних знань та високоефективних технологій» (с. 253); «Економісти повинні навчитися краще пропагувати досягнення, основні принципи своєї науки і доносити їх до суспільства. Значення цього неможливо переоцінити тепер – у період загострення економічної кризи. Така діяльність особливо актуальна в сучасному світі миттєвих змін» (с. 259); «Вкрай необхідне розмежування навчального матеріалу між бакалавратом, магістратурою і аспірантурою. Наприклад, курс економічної теорії в магістратурі повинен бути безпосереднім продовженням бакалаврського курсу, опиратися на нього. Зміст аспірантського курсу має охоплювати більший набір нових економічних ідей та розробок» (с. 261).

Переконаний, що колеги-викладачі підтримають позицію автора рецензованої монографії в такому: «Щоб відповідати викликам часу, вища школа повинна суттєво переглянути зміст дисциплін, які необхідно освоїти

¹ Довбенко М. Криза економіки – не криза науки : монографія / Михайло Довбенко. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 304 с.

майбутнім економістам чи менеджерам. Це стосується не лише методів організації навчальної діяльності студентів, бо зведення проблеми ефективності економічної освіти лише до вдосконалення методики викладання і вивчення означає намагання подолати проблему на старій предметній базі» (с. 259); «З огляду на це в основі механізму постійного оновлення навчальних програм могло б бути запровадження у ВНЗ нового фундаментального курсу економічної теорії – економічна нобелелогія» (с. 265). Тим паче, що в деяких університетах спецкурс із такою тематикою вже викладають. Підготовлені М. Довбенком навчальний посібник «Сучасна економічна теорія» (Економічна нобелелогія). – К.: Видавничий центр «Академія», 2005 та, спільно з С. Мочерним, підручники «Історія економічних вчень» (Сучасна економічна думка). – Львів: Новий Світ – 2000, 2004) і «Економічна теорія». – К.: Видавничий центр «Академія», 2004 – є їм доброю базою.

З огляду на це, можна стверджувати про появу нової парадигми сучасної економічної науки. Смію зазначити, що така позиція співпадає зі сформульованими рекомендаціями вищезазначеної наукової конференції, де відзначалося: «До основних принципів побудови нової парадигми політико-економічних досліджень необхідно віднести: відмову від ідеології економізму та економічного детермінізму; подолання безсуб'єктного, позаособистісного аналізу економічних процесів та явищ, орієнтацію на створення людиноцентричного господарського механізму; здатність до сприйняття багатомірності та складності економічного життя, багатоваріантності соціально-економічного розвитку; визначення принципу методологічного плюралізму, подолання предметної та методологічної автаркії при дослідженні природи економічних явищ і процесів. Такий підхід зумовлює необхідність змін в освітніх програмах».

Вживаю слово «появу», тому що нова парадигма не формується миттєво. Це тривалий творчий процес. Адже, як пише нобелівський лауреат П. Кругман: «Дехто стверджують, що наші економічні проблеми є структурними, і тому швидкого вилікування добитися не вдасться. Але я впевнений, що єдиними важливими структурними перепонами на шляху до процвітання світу є застарілі доктрини, які затуманюють мислення людей»². Враховуючи, що формування нового мислення є тривалим процесом, потрібно вже рухатися до цієї мети.

М. Довбенко демонструє це завдяки своєму свіжому і незаангажованому погляду. Пізнання істини проходить через спори, дискусії, творчий сумнів. У цьому пошуку істини нікому не забороняється викладати і тим більше чесно та свідомо переглядати свою позицію, навіть якщо на якомусь етапі хтось сповідував застарілі погляди. Тому навряд чи можуть бути виправданими претензії до тих учених, які прагнуть по-новому подивитися на

² Кругман П. Возвращение Великой депрессии? Мировой кризис глазами нобелевского лауреата / Пол Кругман; [пер. с англ. В. Н. Егорова, под ред. Л. А. Амелехина]. – М.: Эксмо, 2009. – С. 296.

ті чи інші проблеми науки, й економічної зокрема. Важливо, що такий підхід суттєво зміцнить інтелектуальний фундамент наукових досліджень.

У нових соціально-економічних умовах необхідно позбавлятися багатьох старих звичок. Думаю, що в тому числі – і нехтуванням науковою розробкою економічної нобелелогії та її викладанням у вищій школі. Адже такий підхід, погодьтеся, швидше створює методології, які в принципі можуть бути застосовані до всіх економічних наук (не лише до економічної теорії). При розробці освітньо-професійних стандартів вищої економічної освіти доцільно було б застосувати дисциплінарну матрицю економічної освіти, яка побудована за принципами методологічної єдності, що дає змогу раціоналізувати структурні елементи освітніх програм. Зокрема, провести впорядкування логічної структури економічних наук, визначити можливості впровадження нових наукових здобутків в освітні програми, провести узгодження категоріального апарату в структурі економічної освіти. З'являється можливість формально інтегрувати новаторські досягнення в загальну теоретичну структуру.

Ще одну цікаву інновацію варто відзначити в монографії М. Довбенка. Маю на увазі здійснений ним історичний екскурс щодо характеристики нашої економічної думки та її нобелівської перспективи. Взагалі, нині особливо значущість має спрямування наукових досліджень на розв'язання ключової проблеми історико-економічної науки – систематизацію економічних знань, подолання їх частковості шляхом обґрунтування ролі та функцій відповідних шкіл, напрямів, концепцій, урахування діалектики взаємовпливів економічної історії та історії економічної думки. Можливо, проблема навіть не в нобелівській перспективі (хоч думати про неї потрібно), а у відсутності сформованого в глобальних інформаційних мережах іміджу українського вченого-економіста.

Уже самою постановкою цієї проблеми М. Довбенко змушує замислитися як над можливою переоцінкою наукових досягнень іноземних фахівців, так і над недооцінкою фундаментальних теоретичних розробок вітчизняних вчених. Тому однією з функцій історико-економічної науки має стати формування позитивного іміджу українського вченого-економіста. Такі імена, як І. Вернадський, М. Бунге, М. Туган-Барановський, Є. Слуцький, не повинні витіснятися іменами їхніх західних послідовників. А загалом читати цей розділ доволі цікаво, тим більше, що нинішні роздуми і суперечки свідомо чи мимоволі, а швидше в силу історичних традицій, мовби відроджують їх на новому витку історії. Однак доводиться зазначити, що новаторство в даному випадку потребує від автора подання фактів – характеристики основних досліджень сучасних вітчизняних економістів. Правда, це вимагало б невеликих редакційних доповнень, тіснішого і логічнішого зв'язку їх змісту з аналізом тих економічних теорій, про які йдеться в попередніх розділах.

Завершуючи міркування з приводу новацій у викладанні економічних дисциплін, не можу не зазначити, що найважливішою була і залишається самостійна наполеглива праця студентів задля засвоєння як обов'язкових

предметів, так і великої кількості спеціальної літератури. Монографія М. Довбенка має ще одну позитивну якість: незважаючи на величезне охоплення матеріалу, вона достатньо компактна, загалом вдало структурована, що сприяє тому, щоб без особливого доопрацювання нею могли користуватися і студенти, і викладачі. Її стилістичне забарвлення вирізняється орієнтацією на раціоналізм, що передбачає насамперед стислість і граничну чіткість викладу. Тому представлена книга відомого випускника Тернопільського національного економічного університету заслуговує високої оцінки.

Стаття надійшла до редакції 23 листопада 2009 р.